

سنجش امکان توجه به مؤلفه‌های فرهنگی در آموزش دوره پایه طراحی معماری

دکتر افرا غریب‌پور*

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۱/۱۴ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۷/۱۰/۲۵

چکیده

حرفه معماری و به تبع آن آموزش معماری فرایندی است که به شدت متأثر از عوامل فرهنگی هر سرزمین است. از آنجاکه دوره پایه طراحی معماری بخش مهمی از دوره آموزش را در برمی گیرد نقش مهمی در شکل‌گیری شخصیت دانشجویان و رویکرد ایشان در رابطه با معماری و موضوعات مرتبط با آن از جمله فرهنگ دارد. در این مقاله از یک‌سو با مقایسه برنامه‌های دوره پایه طراحی در سه دانشگاه اصلی کشور سرفصل‌های آموزش پایه جمع‌بندی شده است و از سوی دیگر به روش دلفی مؤلفه‌های فرهنگ و موضوعات تأثیرگذار بر معماری در حوزه مؤلفه‌های فرهنگی تدوین شده است. در مرحله نهایی به روش دلفی و استنتاج منطقی، امکان توجه به مؤلفه‌های فرهنگی در سرفصل‌های مختلف دوره پایه ارزیابی شده است. این بررسی نشان می‌دهد در چارچوب آموزش فعلی نیز با لحاظ موضوعات فرهنگی مرتبط با معماری در سرفصل‌های آموزش پایه امکان توجه به مؤلفه‌های فرهنگی وجود دارد.

واژه‌های کلیدی

آموزش معماری، آموزش پایه طراحی، کارشناسی معماری، فرهنگ، مؤلفه‌های فرهنگ

Email: afra.gharibpour@ut.ac.ir

* استادیار دانشکده معماری پردیس هنرهای زیبای دانشگاه تهران.

مقدمه

معماری چیست؟ در سرفصل‌های آموزش پایه طراحی معماری در دوره کارشناسی چه میزان ظرفیت برای توجه به مؤلفه‌های فرهنگ وجود دارد؟

در این تحقیق تلاش شده است تا از یک‌سو با مرور برنامه‌های مختلف آموزش دوره پایه در دانشگاه‌های معتبر کشور و تطبیق آنها، سرفصل‌های آموزش دوره پایه معماری تدوین شود و از سوی دیگر فرهنگ، مؤلفه‌های فرهنگ و موضوعات فرهنگی مرتبط با آموزش معماری تبیین شود. در نهایت با بررسی محتوای این سرفصل‌ها، امکان توجه به مؤلفه‌های مختلف فرهنگ ارزیابی شود. نتایج حاصل از این تحقیق کمک می‌کند تا در تدوین محتوای برنامه آموزش پایه طراحی در دانشکده‌های معماری، با در نظر داشتن اهداف و ظرفیت‌های موجود برای توجه به فرهنگ، امکان اجرای برنامه‌های هدفمند مبتنی بر شاخصه‌های فرهنگ ایرانی تقویت شود. این بررسی همچنین نشان می‌دهد با تنظیم دقیق محتوای آموزش پایه طراحی در دانشگاه‌های مختلف، می‌توان امکان توجه به شاخصه‌های فرهنگ بومی در هر منطقه از کشور را نیز فراهم کرد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر در دو بخش اصلی انجام شده است: در بخش نخست، برنامه آموزشی دوره پایه طراحی در سه دانشگاه اصلی کشور، دانشگاه تهران، دانشگاه شهیدبهشتی و دانشگاه علم و صنعت ایران مورد بررسی قرار گرفت و سرفصل‌های اصلی در برنامه آموزشی آنها استخراج شد. سپس بر اساس مرور این برنامه‌ها، به‌طور کلی سرفصل‌های اصلی آموزش پایه طراحی در دوره کارشناسی معماری تعیین شده است. در این بخش روش کار به‌صورت انجام مصاحبه و گفتگو با استادان ناظر بر آموزش دوره پایه طراحی در آتلیه‌های پایه سه دانشکده منتخب صورت گرفت. برنامه‌های جاری در آنها ثبت شد و پس از دسته‌بندی و هماهنگ‌سازی، با یکدیگر تطبیق داده شد و در نهایت سرفصل‌های اصلی آموزش پایه استخراج شد.

بخش دوم به تعریف فرهنگ، مؤلفه‌های آن و موضوعات تأثیرگذار بر معماری اختصاص دارد. پس از مطالعه تعریف فرهنگ در متون مرتبط، بر اساس آرای موجود مؤلفه‌های فرهنگ به روش تحلیل محتوا تدوین شد. پس‌از آن تلاش شد تا با روش دلفی در حوزه هر یک از مؤلفه‌های فرهنگی، عوامل تأثیرگذار بر معماری تعیین شود. در روش دلفی، برای تعیین موضوعات تأثیرگذار بر معماری در حوزه مؤلفه‌های فرهنگی تعیین‌شده، پرسش‌نامه‌هایی تهیه شده و با هشت نفر از صاحب‌نظران حوزه معماری و شهرسازی که به موضوع فرهنگ و معماری و شهرسازی ایران مبتنی بر بستر فرهنگی توجه دارند و

ایران کشوری است که از یک‌سو پیشینه فرهنگی ارزشمندی دارد و از سوی دیگر بازگشت به ریشه‌های فرهنگی یکی از آرمان‌های اصلی انقلاب اسلامی بوده است. توجه به این امر امروزه نیز از اهمیت بالایی برخوردار است و ارکان مدیریت فرهنگی کشور را پایه‌ریزی می‌کند. معماری نیز به‌عنوان یکی از مظاهر فرهنگ است که هم منبعث از فرهنگ و هم تأثیرگذار بر فرهنگ است. از این رو پرورش معمارانی که این سرزمین را به‌درستی بشناسند و بتوانند در این بستر فرهنگی به حرفه معماری بپردازند، بسیار اهمیت دارد. وضعیت آشفته معماری و فقدان هویت فرهنگی در آثار معماری و فضاهای زیستی در شهرهای ما بهترین گواه بر مشکل عدم آشنایی معماران با مبانی فرهنگی کشور است که در ضعف تأثیر فرهنگ ایرانی بر آموزش معماری ریشه دارد. آموزش معماری فرایندی است که از طریق برنامه‌های مدون افرادی را به‌عنوان کارشناس معماری تربیت می‌کند. هدف از دوره کارشناسی معماری پرورش استعداد خلاقانه، انتقال دانش‌ها و مهارت‌های عمومی حرفه معماری و حصول کارآیی عمومی در این رشته ذکر شده است (شورای عالی برنامه‌ریزی هنر، ۱۳۷۷). در برنامه آموزش دوره کارشناسی معماری در عموم دانشگاه‌های معتبر جهان، حدود یک‌سوم از کل طول دوره آموزش به آموزش پایه اختصاص دارد. اگرچه طول دوره یکسان نیست و متناسب با شرایط اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و قوانین حرفه‌ای حاکم در هر کشور، طول دوره و محتوای آموزش متفاوت است، در برنامه مدون آموزش معماری در ایران، از هشت تا نه نیمسال کل دوره آموزش سه نیمسال به آموزش پایه اختصاص دارد (غریب‌پور و توتونچی‌مقدم، ۱۳۹۴، ۷۰). آموزش پایه که در ابتدای دوره آموزش معماری قرار دارد، به‌منزله گذرگاه مهمی است که دانش‌آموزان دیروز را به دانشجویان معماری امروز تبدیل می‌کند و نقش مهمی در پرورش شخصیت، شکل‌دهی به بنیان‌های فکری و اجتماعی و فرهنگی آنها دارد. در شرایطی که دانشجویان تا پیش از ورود به دانشگاه و رشته معماری، هرگز به معماری به‌عنوان یکی از مظاهر فرهنگ نی ندیده‌اند و با خواستگاه‌های فرهنگی مختلف خود، پیچیدگی‌های فرهنگی متعددی را در فضای دانشگاه تجربه می‌کنند، عدم توجه به ابعاد فرهنگی معماری در آموزش معماری و به‌ویژه در دوره گذار پایه، می‌تواند در تشدید سردرگمی‌های فرهنگی آنها تأثیر گذارد. بر همین اساس، سؤال اصلی تحقیق این است که محتوای آموزشی دوره پایه معماری تا چه میزان ظرفیت توجه به مؤلفه‌های فرهنگی را دارد. از همین رو سؤالات جزئی‌ای طرح می‌شوند که عبارت‌اند از: سرفصل‌های اصلی دروس پایه طراحی در دوره کارشناسی معماری چیست؟ تعریف فرهنگ چیست و مؤلفه‌های فرهنگ و سرفصل‌های فرهنگ در آموزش

بومی» (مهدوی‌پور و جعفری، ۱۳۹۱)، «رویکردی اسلامی به طراحی مدل ساختارمند نظام آموزش معماری» (اسلامی و قدسی، ۱۳۹۲)، «نقش پژوهش در فرایند آموزش طراحی» (شهیدی و همکاران، ۱۳۸۷) و «الزامات توجه به میراث فرهنگی در آموزش معماری» (مردمی و محمدمرادی، ۱۳۸۷).

در بخش دوم، پژوهش‌های مرتبط با موضوع رابطه فرهنگ و معماری یا آموزش معماری مورد جست‌وجو قرار گرفت. در این حوزه نزدیک‌ترین پژوهش، رساله دکتری منوچهر معظمی با عنوان «معماری و فرهنگ: تبیین مؤلفه‌های فرهنگی مؤثر بر معماری ایران در دوره معاصر» (معظمی، ۱۳۹۱) است که در بخش نتایج اصلی در تبیین مؤلفه‌های فرهنگی، آنچه در این مقاله انجام شده، با رساله نام‌برده منطبق است. پژوهش‌های مرتبط دیگر عبارت‌اند از: «فرهنگ در پژوهش‌های معماری» (مظفر و همکاران، ۱۳۹۱) و «تربیت و عمارت: آموزش معماری با تأمل در مفهوم فرهنگ نزد قدما» (تجارنجفی، ۱۳۹۱).

سرفصل‌های اصلی آموزش پایه طراحی معماری در دوره کارشناسی در برنامه مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی، دروس پایه طراحی معماری دربرگیرنده دروسی است که در سه نیم سال نخست دوره کارشناسی ارائه می‌شود. این دروس عبارت از سه درس «هندسه کاربردی»، «درک و بیان محیط» و «کارگاه مصالح و ساخت» در نیمسال نخست، دو درس «مقدمات طراحی معماری ۱» و «بیان معماری ۱» در نیمسال دوم و دو درس «مقدمات طراحی معماری ۲» و «بیان معماری ۲» در نیمسال سوم است (شورای عالی برنامه‌ریزی هنر، ۱۳۷۷). این دروس در دو دانشگاه تهران و شهید بهشتی با تغییراتی در عنوان آنها برگزار می‌شود. در این بخش بر اساس برنامه جاری دروس پایه در آتلیه‌های دوره پایه طراحی معماری در سه دانشگاه تهران، شهیدبهشتی و علم و صنعت ایران، سرفصل‌های آموزش پایه طراحی استخراج شده است. لازم به تأکید است این بررسی نه بر اساس شرح دروس مصوب و مکتوب هر دانشکده که بر اساس برنامه‌های اجرایی در آتلیه‌های آنها انجام شده است.

برنامه آموزش دوره پایه طراحی معماری، دانشگاه تهران

دروس پایه طراحی معماری در دانشگاه تهران در دو کارگاه موازی ولی مستقل برگزار می‌شود. این دو کارگاه آموزش چهار نیمسال نخست دوره کارشناسی معماری را پوشش می‌دهد. دروس پایه طراحی در قالب مجموعه‌ای از دروس مقدمات طراحی معماری ۱، ۲ و ۳ و دروس بیان معماری ۱، ۲ و ۳ جمعاً در زمانی معادل ۱۶ ساعت در هفته طی سه نیمسال برگزار می‌شود (دانشکده معماری دانشگاه تهران، ۱۳۹۱). اهمیت جایگاه برنامه‌های این دو کارگاه هر یک جداگانه در تدوین

درعین حال، خود در حوزه آموزش معماری مشغول به فعالیت هستند، مصاحبه شده است. در این پرسش‌نامه، ابتدا از صاحب‌نظران خواسته شد تا در حوزه هر یک از مؤلفه‌های فرهنگ، موضوعات تأثیرگذار بر معماری را نام ببرند. براساس مقایسه پاسخ‌های آنها، فهرستی تهیه شد و در مرحله بعد از آنها خواسته شد تا درباره فهرست تهیه شده اظهارنظر کنند. در مرحله نهایی، فهرست نهایی مورد نظرخواهی آنها قرار گرفت که تا هم به لحاظ عناوین و هم تعداد آنها اجماع نهایی صورت گرفته باشد. در نهایت برای استفاده در پژوهش حاضر به کاربردی‌ترین اصطلاحات ساده شد.

در بخش پایانی، به امکان توجه به مؤلفه‌های فرهنگ در سه حوزه جهان‌بینی و باورها، تاریخ و جغرافیا در هر یک از سرفصل‌های آموزش پایه پرداخته شده است. در این بخش از هشت نفر از استادان دوره پایه در سه دانشگاهی که برنامه دوره پایه آنها مطالعه شده است، خواسته شد تا ماتریس رابطه میان موضوعات فرهنگی مرتبط با معماری زیرمجموعه مؤلفه‌های فرهنگی و سرفصل‌های اصلی دوره پایه طراحی معماری را بررسی و نظر خود را از طریق علامت‌گذاری در ماتریس اعلام کنند. پس از جمع‌بندی آراء ایشان، جدول نهایی تهیه شده و بار دیگر از اساتید خواسته شد تا نظر خود را اعلام کنند. در نهایت بر اساس نتایج حاصله و از طریق استدلال منطقی امکان توجه به مؤلفه‌های فرهنگی در سرفصل‌های دوره پایه بررسی شد و در تبیین سرفصل‌های راهکارهایی ارائه شد.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های پیشین مشابه در دو حوزه قابل جست‌وجو بوده است: نخست پژوهش‌های مشابهی که به ارزیابی محتوا و برنامه آموزش معماری در ایران پرداخته‌اند و دوم پژوهشی‌هایی که به رابطه فرهنگ و معماری و آموزش معماری توجه داشته‌اند. در بخش نخست، از میان پژوهش‌های در دسترس، مقاله «ارزیابی برنامه‌های آموزش معماری دوره کارشناسی در ایران از منظر توجه به مؤلفه‌های فرهنگی» (غریب‌پور و توتونچی مقدم، ۱۳۹۵) منتشر شده است. پژوهش‌های دیگری نیز کل سرفصل دروس معماری را از دیدگاهی خاص بررسی کرده‌اند: «بررسی و ارزیابی آموزش دروس فن ساختمان در رشته معماری» (گلابچی و وفامهر، ۱۳۸۲) و «تحلیل محتوای دروس معماری منظر» (فیضی و اسدپور، ۱۳۹۲)، «بازنگری تطبیقی برنامه آموزش پایه طراحی در دوره کارشناسی معماری» (غریب‌پور و توتونچی مقدم، ۱۳۹۴). پژوهش‌های نیز بوده‌اند که تنها به اهمیت، ضرورت یا جایگاه یک موضوع در آموزش معماری و روش توجه به آن پرداخته‌اند؛ از جمله: «جایگاه دانش و صنعت بومی در آموزش معماری

برنامه‌های آموزش پایه طراحی در دیگر دانشگاه‌های کشور، بررسی برنامه هر دو کارگاه را در این بررسی را لازم می‌دارد.

کارگاه ۵

دروس پایه طراحی در کارگاه ۵ در قالب دروس مجزای ترکیب و بیان معماری برگزار می‌شود. سرفصل‌های اصلی آموزش پایه به تفکیک نیمسال‌های تحصیلی از این قرار است (غریب‌پور و توتونچی مقدم، ۱۳۹۴، ۶۵):

نیمسال اول: آشنایی با انواع پرسپکتیوهای موازی و مخروطی، پرورش مهارت ترسیم با دست‌آزاد (کروکی و ذهنی)، آشنایی با ترسیم فنی، ترسیم نقشه‌های معماری، آشنایی با مواد و مصالح و روش‌های ساخت ماکت، تمرین هندسه و ترسیم نقوش هندسه ایرانی و گره‌ها، پرورش اصول زیبایی‌شناختی و خلاقیت.

نیمسال دوم: آشنایی با ابزار ترسیم و بیان و ارائه گرافیکی، ترسیم پرسپکتیوهای مخروطی با دست‌آزاد، تمرین راندو و بیان معمارانه، تمرین عکاسی و فیلم‌سازی، ماکت‌سازی، تحلیل عملکردهای اصلی انسان در مسکن، طراحی معماری با تأکید بر عملکرد، تحلیل مفاهیم انتزاعی، به‌کارگیری مفاهیم انتزاعی در طراحی دوبعدی و سه‌بعدی، طراحی فرم، طراحی معماری با تأکید بر فرم، تمرین سازه و ایستایی، پرورش خلاقیت و اصول زیبایی‌شناختی.

نیمسال سوم: تمرین بیان و ارائه معماری، راندو، تمرین اسکس، کاربرد نرم‌افزارها در ارائه، تحلیل و طراحی: تحلیل فرم، تحلیل فضا، تحلیل سازه، تحلیل عملکرد، مطالعه اقلیم و بستر طرح، طراحی فرم و فضای معماری، طراحی معماری.

کارگاه ۶

دروس پایه طراحی در کارگاه ۶ در قالب یک درس ترکیب در هر نیمسال برگزار می‌شود. سرفصل‌های اصلی آموزش پایه به تفکیک نیمسال‌های تحصیلی از این قرار است (غریب‌پور و توتونچی مقدم، ۱۳۹۴، ۶۵):

نیمسال اول: تمرین و پرورش مهارت ترسیم با دست‌آزاد، گرافیک، رلوه، ترسیم فنی و ترسیم نقشه‌های معماری، شناخت احجام و ترکیب آنها، روش‌های ساخت احجام، تمرین هندسه و طراحی انتظام هندسی دوبعدی یا سه‌بعدی، ایستایی و طراحی سازه، بیان انتزاعی مفاهیم در فرم، پرورش خلاقیت و بینش هنری.

نیمسال دوم: ترسیم فنی، ماکت‌سازی، تحلیل عملکردی اشیاء، تحلیل عملکردی فضا، تمرین حس و مفاهیم انتزاعی، اسکس‌های حسی مفهومی، طراحی معماری بر اساس یک مفهوم، پرورش خلاقیت و

بینش هنری.

نیمسال سوم: تحلیل و طراحی: تحلیل حرکت در معماری، تحلیل دانه‌بندی در موضوع آزاد و معماری، طراحی دانه‌بندی معماری، تحلیل ایستایی، طراحی سازه، تحلیل اقلیمی، طراحی با توجه به اقلیم، طراحی معماری جامع.

برنامه آموزش دوره پایه طراحی معماری، دانشگاه شهید بهشتی

برنامه فعلی دروس پایه در دانشکده معماری دانشگاه شهید بهشتی در سال ۱۳۸۵ و با تغییراتی نسبت به برنامه مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی تنظیم شده است. دوره پایه در دو آلتیه و با ساختار مشابه اجرا می‌شود. برنامه نیمسال اول شامل «کارگاه مقدمات طراحی معماری» است که به‌نوعی جمع دروس پایه نیمسال اول در برنامه مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی است. از نیمسال دوم کارگاه‌های طراحی معماری آغاز می‌شود که از نظر محتوا معادل دروس مقدمات طراحی معماری ۱ و ۲ در برنامه مصوب است. دروس شیوه‌های ارائه ۱ و ۲ نیز معادل دروس بیان ۱ و ۲ ارائه می‌شود (دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۴). سرفصل‌های اصلی آموزش پایه به تفکیک نیمسال‌های تحصیلی از این قرار است (غریب‌پور و توتونچی مقدم، ۱۳۹۴، ۶۵):

نیمسال اول: ترسیم فنی، ترسیم با دست‌آزاد، آشنایی با رنگ و رنگ‌سازی، عکاسی، هندسه ترسیمی، تجربیات هنری (تجربه با اشکال)، تجربه خلق دوبعدی و سه‌بعدی، ارتقاء بینش دانشجویان.

نیمسال دوم: ترسیم فنی ساختمانی، رلوه (برداشت) یک بنا، ترسیم پرسپکتیو، ترسیم با دست‌آزاد، ترسیم علمی سایه‌ها، آشنایی با عناصر کالبدی معماری، تجربه طراحی عناصر کالبدی معماری (سقف، دیوار، کف، پله، پنجره)، طراحی مبلمان، طراحی بر اساس مفاهیم انتزاعی، بازدید از مصادیق معماری.

نیمسال سوم: ترسیم فنی ساختمانی، رلوه بناهای تاریخی، ترسیم پرسپکتیو، ساخت ماکت، ترسیم فنی با رایانه، آشنایی با نحوه تجزیه و تحلیل و نقد بنا، طراحی معماری.

برنامه آموزش پایه طراحی، دانشگاه علم و صنعت ایران

در دانشگاه علم و صنعت، همان دروس برنامه مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی در دوره پایه تدریس می‌شود. این دروس در سه نیمسال توسط مدرسان مختلف ارائه می‌شود. هر سال دانشجویان روزانه و شبانه در دو ترم متوالی دروس «مقدمات طراحی» را می‌گذرانند اما دروس دیگر را باهم آغاز می‌کنند. در هر نیمسال یک کارگاه مقدمات

شناخت اجزای پدیدآورنده فرم، نحوه ترکیب فرم، تمرین طراحی بر اساس عملکرد، طراحی فضا، پرورش یک ایده و طراحی معماری، فهم و درک محیط و بستر طرح، زیبایی‌شناسی فرم و تمرین مفاهیم در معماری.

نیمسال سوم: تمرین طراحی اجزای معماری (دیوار، پله، سقف، در و پنجره)، طراحی بر اساس کانسپت، تحلیل بنا.

طراحی ۱ و یک کارگاه مقدمات طراحی ۲ برگزار می‌شود. برنامه فعلی کارگاه‌های مقدمات طراحی معماری نیز برنامه‌ای است که از سال ۱۳۸۱ تنظیم شده و تاکنون با تغییراتی جزئی دنبال می‌شود. سرفصل‌های اصلی آموزش پایه به تفکیک نیمسال‌های تحصیلی از این قرار است (غریب‌پور و توتونچی مقدم، ۱۳۹۴، ۶۵):

نیمسال اول: آشنایی با ترسیم با ابزار مختلف، ترسیم با دست‌آزاد، آشنایی با ابزار ساخت (مصالح بنایی، فلز، چوب، ...)، آشنایی با نقشه‌های معماری، پرورش تصور فضایی (سه‌نما)، ترسیم پرسپکتیوهای موازی، هندسه ترسیمی، طراحی و ترسیم یک طرح معماری.

نیمسال دوم: فهم و بیان معماری، ترسیم طراحی، تمرین فرم و

جمع‌بندی سرفصل‌های آموزش دوره پایه طراحی

مقایسه برنامه آموزشی در دانشکده‌های معماری مورد مطالعه و تطبیق آنها در جدول ۱ انجام شده است.

جدول ۱. تطبیق سرفصل‌های اصلی دروس پایه در برنامه آموزش پایه سه دانشگاه اصلی کشور و جمع‌بندی سرفصل‌های دروس پایه

جمع‌بندی سرفصل دروس دوره پایه	دانشگاه علم و صنعت ایران		دانشگاه شهید بهشتی		دانشگاه تهران	
	کارگاه ۵	کارگاه ۶	کارگاه ۵	کارگاه ۶	کارگاه ۵	کارگاه ۶
آشنایی با ترسیم فنی، ترسیم فنی ساختمانی، رلوه یک بنا، ترسیم علمی سایه‌ها، رلوه بناهای تاریخی، فهم و بیان معماری	آشنایی با ترسیم با ابزار مختلف، آشنایی با نقشه‌های معماری، پرورش تصور فضایی (سه‌نما)، هندسه ترسیمی، ترسیم یک طرح معماری، فهم و بیان معماری	ترسیم فنی، ترسیم فنی ساختمانی، رلوه یک بنا، ترسیم علمی سایه‌ها، رلوه بناهای تاریخی، فهم و بیان معماری	ترسیم فنی، ترسیم فنی و ترسیم نقشه‌های معماری	رلوه، ترسیم فنی و ترسیم نقشه‌های معماری	آشنایی با ترسیم فنی، ترسیم نقشه‌های معماری	آشنایی با انواع پرسپکتیوهای موازی و مخروطی، پرورش مهارت ترسیم با دست‌آزاد (کروکی و ذهنی)، آشنایی با ابزار ترسیم و بیان و ارائه گرافیکی، ترسیم پرسپکتیوهای مخروطی با دست‌آزاد، تمرین راندو و بیان معمارانه، تمرین اسکیس، تمرین عکاسی و فیلم‌سازی، تمرین هندسه و ترسیم نقوش هندسه ایرانی و گره‌ها، آشنایی با مواد و مصالح و روش‌های ساخت ماکت، روش‌های ساخت احجام
رلوه و بیان ترسیمی فنی معماری	آشنایی با ترسیم با ابزار مختلف، ترسیم با دست‌آزاد، ترسیم پرسپکتیوهای موازی، ترسیم طراحی	ترسیم با دست‌آزاد، آشنایی با رنگ و رنگ‌سازی، ترسیم پرسپکتیو، ترسیم با دست‌آزاد، ترسیم پرسپکتیو، عکاسی	تمرین و پرورش مهارت ترسیم با دست‌آزاد، گرافیک	تمرین و پرورش مهارت ترسیم با دست‌آزاد، گرافیک	آشنایی با انواع پرسپکتیوهای موازی و مخروطی، پرورش مهارت ترسیم با دست‌آزاد (کروکی و ذهنی)، آشنایی با ابزار ترسیم و بیان و ارائه گرافیکی، ترسیم پرسپکتیوهای مخروطی با دست‌آزاد، تمرین راندو و بیان معمارانه، تمرین اسکیس، تمرین عکاسی و فیلم‌سازی، تمرین هندسه و ترسیم نقوش هندسه ایرانی و گره‌ها، آشنایی با مواد و مصالح و روش‌های ساخت ماکت، روش‌های ساخت احجام	
هندسه	آشنایی با انواع مصالح ساخت و ماکت‌سازی	ساخت ماکت	روش‌های ساخت احجام	روش‌های ساخت احجام	روش‌های ساخت ماکت، روش‌های ساخت احجام	

ادامه جدول ۱. تطبیق سرفصل‌های اصلی دروس پایه در برنامه آموزش پایه سه دانشگاه اصلی کشور و جمع‌بندی سرفصل‌های دروس پایه

دانشگاه تهران				
کارگاه ۵	کارگاه ۶	دانشگاه شهید بهشتی	دانشگاه علم و صنعت ایران	جمع‌بندی سرفصل دروس دوره پایه
پرورش اصول زیبایی‌شناختی و خلاقیت	پرورش خلاقیت و بینش هنری	تجربیات هنری (تجربه با اشکال) تجربه خلق دوبعدی و سه‌بعدی، ارتقاءی بینش دانشجویان	زیبایی‌شناسی فرم	پرورش بینش و خلاقیت هنری
تحلیل عملکردهای اصلی انسان در مسکن تحلیل فرم، تحلیل فضا، تحلیل سازه، تحلیل عملکرد	تحلیل عملکردی اشیاء تحلیل عملکردی فضا تحلیل حرکت در معماری تحلیل دانه‌بندی در موضوع آزاد و معماری تحلیل ایستایی تحلیل اقلیمی	آشنایی با نحوه تجزیه و تحلیل و نقد بنا	تحلیل بنا	تحلیل و نقد
طراحی معماری با تأکید بر عملکرد طراحی معماری با تأکید بر فرم طراحی فرم و فضای معماری طراحی معماری	طراحی معماری بر اساس یک مفهوم طراحی دانه‌بندی معماری طراحی با توجه به اقلیم طراحی معماری جامع	آشنایی با عناصر کالبدی معماری، تجربه طراحی عناصر کالبدی معماری (سقف، دیوار، کف، پله، پنجره) طراحی مبلمان طراحی معماری	تمرین طراحی بر اساس عملکرد، طراحی فضا، پرورش یک ایده و طراحی معماری، تمرین طراحی اجزای معماری طراحی بر اساس کانسپت، طراحی معماری	طراحی معماری و عوامل مؤثر: (عملکرد، فرم، کانسپت، اجزای کالبدی، فضا)
تحلیل مفاهیم انتزاعی به‌کارگیری مفاهیم انتزاعی در طراحی دوبعدی و سه‌بعدی طراحی فرم	شناخت احجام و ترکیب آنها بیان انتزاعی مفاهیم در فرم تمرین حس و مفاهیم انتزاعی اسکیس‌های حسی - مفهومی	طراحی بر اساس مفاهیم انتزاعی	تمرین فرم و شناخت اجزای پدیدآورنده فرم نحوه ترکیب فرم زیبایی‌شناسی فرم و تمرین مفاهیم در معماری	مفاهیم انتزاعی
تمرین سازه و ایستایی	ایستایی و طراحی سازه تحلیل ایستایی، طراحی سازه		سازه و مباحث فنی	
کاربرد نرم‌افزارها در ارائه		ترسیم فنی با رایانه		کاربرد نرم‌افزارها
مطالعه اقلیم و بستر طرح	تحلیل اقلیمی طراحی با توجه به اقلیم		فهم و درک محیط و بستر طرح مطالعات محیط و بستر	
بازدید از مصادیق معماری				
بازدید و سفر				

این مقایسه و جمع‌بندی نشان می‌دهد که به‌طور کلی دوازده عنوان اصلی در سرفصل این برنامه‌ها تعریف شده است:
- بیان ترسیمی فنی و رُلوه: این عنوان دربرگیرنده آشنا کردن با ابزار و آموزش کلیه اصول ترسیم فنی و روش‌های رُلوه یا برداشت از بناهاست
که تقریباً در کل دوره پایه مورد توجه است.
- بیان ترسیمی با دست‌آزاد و بیان گرافیکی: این عنوان دربرگیرنده آموزش و پرورش کلیه مهارت‌های ترسیم دست‌آزاد، ارائه و بیان گرافیکی است که تقریباً در کل دوره پایه مورد توجه است.

فرهنگ و نسبت آن با معماری

برای اینکه بتوان به موضوع رابطه آموزش معماری و بستر فرهنگی پرداخت، لازم است تا نخست به تعریف روشن و دقیقی از فرهنگ دست یافت و سپس مؤلفه‌ها و زیرمجموعه آنها را که بر معماری تأثیرگذار است شناخت. از این طریق می‌توان رابطه منطقی میان فرهنگ و آموزش پایه معماری را جست و مورد تحلیل قرار داد. از آنجاکه تعریف فرهنگ عموماً امری پیچیده است و گاه غیرممکن، در این مقاله تلاش شده است تا بیشتر بر تعریف فرهنگ نزد صاحب‌نظران ایرانی تمرکز شود تا سریع‌تر بتوان به یک جمع‌بندی در تعریف فرهنگ، به‌ویژه فرهنگ ایرانی دست یافت.

تعریف فرهنگ: واژه فرهنگ در زبان فارسی از واژه‌های بسیار کهنی است که در نخستین متن‌های نثر فارسی دری و نیز در نوشته‌های بازمانده از زبان پهلوی فراوان یافت می‌شود و همچنین جدا کرده‌های گوناگونی از مص‌در آن «فرهیختن» ساخته شده است. فرهیختن به معنای ادب و هنر و علم آموختن یا آموزاندن بوده است و فرهنگ در اصل به معنای ادب و علم و هر آنچه در رده شایستگی‌های اخلاقی و هنروری جای دارد. با آشنایی ایرانیان با علوم اجتماعی مغرب زمین، واژه فرهنگ معادل کولتور^۲ استفاده شد و اندک‌اندک از معنای اصلی خود به‌سوی این معنای موردنیاز جدید کشانده شد (آشوری، ۱۳۸۰، ۱۶ - ۱۸). از اواخر قرن نوزدهم فرهنگ به دسته‌ای از ویژگی‌ها و دستاوردهای جامعه‌های انسانی و در نتیجه تمام بشریت اشاره دارد که با سازوکارهایی به‌جز وراثت زیستی انتقال پذیرند. بر این اساس، فرهنگ کلیت درهم‌تافته‌ای است شامل دین، هنر، قانون، اخلاقیات، آداب‌ورسوم و هرگونه توانایی و عادت‌هایی که آدمی همچون عضوی از جامعه به‌دست می‌آورد (آشوری، ۱۳۸۰، ۳۵ - ۴۸).

براساس نقشه مهندسی فرهنگی^۳ مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی، فرهنگ نظام‌واره‌ای است از «عقاید و باورهای اساسی»، «ارزش‌ها، آداب و الگوهای رفتاری» ریشه‌دار و دیرپا و «نمادها» و «مصنوعات» که ادراکات، رفتار و مناسبات جامعه را جهت و شکل می‌دهد و هویت آن را می‌سازد (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۲). از نظر اسلامی ندویشن، فرهنگ به مفهوم عام خود، روش زندگی کردن و اندیشیدن است و حاصل می‌شود از مجموع دانسته‌ها و تجارب و اعتقادهای یک قوم. فرهنگ «تبلور» و «چکیده» دریافت‌ها و دانسته‌های عملی و نظری و عقلی و احساسی یک قوم است (اسلامی ندوشن، ۱۳۴۹ الف، ۱۹۳ - ۱۹۹). از نظر او، فرهنگ به معنای خاص به سرمایه معنوی یک قوم گفته می‌شود و این‌همه آثار ادبی و هنری و فکری را در برمی‌گیرد؛ همه آنچه از درون او سرچشمه گرفته و در برون، تجلی خود را در «سازندگی» یافته است (اسلامی ندوشن، ۱۳۴۹ ب، ۲۵۷).

- آشنایی با انواع مصالح و ماکت‌سازی: شناخت مواد و قابلیت‌های ساخت و روش‌های ساخت انواع احجام و ماکت‌سازی به‌عنوان روش بیان سه‌بعدی و ایده در طراحی از مهارت‌های پایه است.

- هندسه: هندسه از جمله مبانی پایه طراحی است که در نیمسال نخست مورد توجه است. به‌خصوص هندسه ترسیمی با تأکید بر هندسه نقوش و گرچه‌چینی و انتظام‌های هندسی در ترکیب با برنامه‌های ترسیم فنی کار می‌شود.

- پرورش بینش و خلاقیت هنری: در برخی از برنامه‌ها به‌طور مشخص تأکید شده است که تمرین‌هایی برای پرورش خلاقیت هنری، بینش و معارف دانشجویان در نظر گرفته می‌شود. هرچند چنین هدفی به‌طور ضمنی در دیگر برنامه‌های نیز نهفته است.

- مفاهیم انتزاعی: مفاهیم و موضوعات انتزاعی و اهمیت و کاربرد آنها در حوزه طراحی عمدتاً در سال اول و به‌خصوص نیمسال دوم مورد توجه قرار می‌گیرد و تمرین‌هایی برای آن در نظر گرفته می‌شود.

- تحلیل و نقد: تحلیل موضوعات مختلف از جمله مهارت‌های مهمی است که در آموزش پایه معماری همه دانشگاه‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد. تحلیل اشیا، عوامل مؤثر بر معماری و طراحی، مکان‌ها و آثار معماری تمرین‌هایی هستند که از نیمسال دوم شروع می‌شود و در نیمسال سوم مورد توجه بیشتری قرار می‌گیرد.

- طراحی معماری: آشنایی با طراحی و عوامل مرتبط با آن مانند عملکرد، فرم، کانسپت، اجزای کالبدی، فضا، معمولاً از نیمسال دوم آغاز می‌شود و بیشتر در نیمسال سوم دنبال می‌شود. گاه به‌صورت محدود، در نیمسال اول هم تمرین‌هایی مرتبط با طراحی معماری در نظر گرفته می‌شود.

- مطالعات محیط و بستر: توجه به بستر طراحی و تحلیل و شناخت شرایط فیزیکی و اقلیمی آن به‌طور خیلی جزئی در نیمسال دوم یا سوم رخ می‌دهد. در موارد محدودی به جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی محیط نیز توجه می‌شود.

- کاربرد نرم‌افزارها: تنها در دو دانشگاه به آموزش و استفاده از نرم‌افزارهای بیان و ترسیم در دوره آموزش پایه معماری توجه می‌شود.

- سازه و مباحث فنی: تمرین‌های درک ایستایی و سازه و مباحث فنی مقدماتی عموماً از نیمسال دوم در دستور کار آموزش پایه معماری قرار دارند.

- بازدید و سفر: بازدید از مکان‌های تاریخی و شهرها و روستاها از برنامه‌هایی است که در دوره پایه آغاز می‌شود، ولی عمدتاً جزو برنامه‌های اجباری دروس پایه تلقی نمی‌شود. فقط در دانشگاه شهید بهشتی بازدید از بناها و مصادیق معماری در برنامه دروس پایه ذکر شده است.

ایجادکننده فرهنگ است دانست. از نظر سید حسین نصر فرهنگ عبارت از هرگونه ثمره اندیشه یا ساختن یا فعل یا عملی است که منعکس کننده جهان‌بینی حاکم بر یک اجتماع باشد، البته معنی خاص‌تر آن، انعکاس جوانب معنوی آن جهان‌بینی بر ابعاد مختلف حیات انسانی است، درحالی‌که معنای عام‌تر آن، ثمرات، فعل‌وانفعالات و اعمال روزانه انسان‌ها را در برمی‌گیرد (نصر، ۱۳۸۶، ج. ۲، ۲۴۱). در این تعریف مهم‌ترین مؤلفه فرهنگ هر قوم، جهان‌بینی آنها شمرده شده است. آنچه را در حوزه دین و اعتقادات انسان، شیوه زندگی و آیین‌ها و رفتار و سنن برآمده از باورها قرار دارد، از مقولات فرهنگی مرتبط با جهان‌بینی دانست^۴.

فهم رابطه معماری و مؤلفه جهان‌بینی و باورهای یک فرهنگ نیازمند تبیین موضوعاتی است که میزان توجه به هر یک از این شاخصه‌ها در فرایند امر معماری تعیین‌کننده، میزان توجه به فرهنگ و مؤلفه جهان‌بینی و باورها خواهد بود. بر این اساس، در حوزه جهان‌بینی و باورها، موضوعات زیر قابل تبیین است:

- ادیان و آموزه‌های دینی: دین و آموزه‌های دینی بر روش زندگی، آداب و نگرش انسان چه معمار و چه کاربر معماری از یک سو و فضاهای زندگی، چه مذهبی و آیینی و چه عادی از سوی دیگر تأثیر می‌گذارد. - آداب و رسوم: در هر جامعه‌ای بخش بزرگی از شکل زندگی انسان‌ها وابسته به آیین‌ها و آداب و رفتاری است که بر انواع اعمال انسان از قبیل فعالیت‌های روزمره تا مراسم و آیین‌های ویژه و فضاهای ویژه آنها یا معماری مؤثر است.

- نوع جهان‌بینی انسان: نوع نگاه انسان به وجود خود و عالم و اجزای آن و رابطه‌ای که میان آنها می‌یابد، به‌نوعی بر جهان‌بینی او تأثیرگذار است. چپستی و چگونگی جهان‌بینی انسان بر شئون مختلف زندگی و از جمله معماری او تأثیرگذار است.

تاریخ: زندگی انسان در بستر تاریخ جریان دارد. مجموع دانسته‌ها، تجارب و اعتقادهای یک قوم که فرهنگ آن را شکل می‌دهد در گذر زمان به تدریج شکل گرفته و قوام پیدا کرده‌اند. شیوه زندگی امروز انسان‌ها از جریان تاریخ سرزمینشان و آنچه طی روزگاران بر ایشان گذشته، به نحو پنهان و آشکار متأثر است؛ با نگاهی به تاریخ، ایران کشوری تنها با سرگذشتی خاص و متفاوت با دیگران است. سرزمین‌های دیگر کمابیش در یک گروه تمدنی مشترک جای می‌گیرند اما ایران یک واحد تمدنی منفرد است. علت این امر را نخست باید در جغرافیا جست‌وجو کرد چراکه تاریخ تا حد زیادی متأثر از جغرافیاست (اسلامی ندوشن، ۱۳۹۰، ۲۴). شناخت فرهنگ امروز ایران مستلزم آگاهی به تمام مراحل تاریخ این مملکت، نه به نحوی گسسته و متناقض، بلکه به صورت مراحل حیات یک موجود زنده است. این تاریخ تنها محدود

- ۲۶۳). فرهنگ گذشته و حال را به هم پیوند می‌دهد. فرهنگ در تعریف ساده‌اش عبارت است از رشته‌هایی که انسان را با محیط خود و دنیای خارج پیوند می‌دهد، وزنه تعادل بخش وجود است (اسلامی ندوشن، ۱۳۵۱، ۵ - ۸).

مؤلفه‌های فرهنگ و عوامل تأثیرگذار بر معماری: در تفسیرهای متفکران از فرهنگ وجوه خاصی از مفهوم فرهنگ برجسته شده و مورد توجه ویژه قرار گرفته است. در جهان‌بینی اسلامی، فرهنگ به معنای اخص آن مشتمل بر نظام اعتقادات، ارزش‌ها، اخلاقیات و رفتارها بوده و منبعث از وحی و جهت‌دهنده و محتوا بخش نظام‌ها و بخش‌های جامعه است. باورها و اعتقادات و ارزش‌های اسلامی، شاکله نهادها و سازمان جامعه اسلامی را ایجاد و در تاروپود اندیشه و تفکر و کردار و رفتار فردی و اجتماعی فرد مسلمان تنیده شده است. چنین یکپارچگی و درهم‌تنیدگی کل‌نمای اعتقادات و باورها، ارزش‌ها و رفتارها، دین اسلام را به یک فرهنگ (فرهنگ اسلامی) مبدل ساخته است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۲).

اسلامی ندوشن معتقد است نحوه تکوین تفکر یک قوم، زاینده عوامل ثابت و متغیر است که به‌مرور، آن را به‌صورت یک گرایش درمی‌آورند. از دو عامل مهم، موقعیت جغرافیایی و اقلیم باید نام برد که عامل مؤثر سومی را ماهیت می‌بخشند و آن تاریخ است (اسلامی ندوشن، ۱۳۹۰، ۴۳ - ۴۵). بدین ترتیب، اسلامی ندوشن سه عامل جغرافیا، اقلیم و تاریخ را منشأ پیدایش فرهنگ یک قوم تلقی می‌کند. مهدی حجت معتقد است که فرهنگ عبارت است از حاصل ضرب جغرافیا در تاریخ، اما عامل سومی هم وجود دارد که عبارت از باورها و اعتقادات است. عناصر زمان و مکان و باور، عناصری هستند که چه کسی بودن مردم را تشکیل می‌دهد. وقتی این عناصر کنار هم قرار می‌گیرد اصالت خواننده می‌شود (حجت، ۱۳۸۶، ۱۲۸ - ۱۳۳). او در ارتباط با فرهنگ از هویت سخن می‌گوید و معتقد است هویت هر موجود زاینده سه عنصر است: جغرافیا یا محیط طبیعی‌ای که او در آن به وجود آمده، تاریخی که بر او گذشته است و باورها و اعتقاداتی که دارد (حجت، ۱۳۸۷، ۸۴ - ۸۸). بدین ترتیب مطالعه آرای صاحب‌نظران حوزه فرهنگ و معماری درباره فرهنگ و فرهنگ ایرانی نشان می‌دهد که سه عامل جهان‌بینی و باورها، تاریخ و جغرافیا جامع‌ترین مؤلفه‌های فرهنگی محسوب می‌شوند.

جهان‌بینی و باورها: برای شناخت فرهنگ ایرانی لازم است نخست جهان‌بینی ایرانی مورد توجه قرار گیرد. جهان‌بینی هر قوم به بهترین نحو از راه دین و آیین‌ها و آداب و سنن قابل شناخت است. دین به معنای وسیع آن را باید اصل و حتی نفس جهان‌بینی که خود

به تاریخ حکومت‌ها نیست بلکه سیر تحول زندگی انسان در همه ابعاد اعتقادی و اجتماعی و سیاسی مدنظر است.

آنچه معماری امروز ما را تشکیل می‌دهد بدون شک محصول سیر تطور امری است که متأثر از سیر تحول جریان‌های فکری، اجتماعی، سیاسی و تحول توانمندی‌های فکری، فنی و عملی انسان‌ها در جریان تاریخ بوده است. بر همین اساس، در حوزه مؤلفه تاریخ موضوعاتی که بر امر معماری تأثیر گذارند، قابل تعریف است:

- تاریخ تحولات سیاسی: معماری هر زمان متأثر از اوضاع سیاسی و تمایلات و امکانات حکومت‌ها در آبادانی و ساخت‌وساز است و اوج و فرود سیاسی و تحولاتی که در دوره‌های تاریخ سیاسی یک سرزمین رخ می‌دهد هم‌زمان بر وضعیت ساخت و توسعه معماری مؤثر است.

- تاریخ تحولات فرهنگی و اجتماعی: معماری هر سرزمین متأثر از تحولات فرهنگی و اجتماعی و جریان‌های فکری ناشی از آنهاست که در آن سرزمین رخ می‌دهد. معماری نیز به‌مثابه یک محصول انسانی، ارتباط تنگاتنگی با جریان‌های فکری یک جامعه و تحولات آنها بر چستی و کیفیت تحولات معماری در آن جامعه دارد.

- تاریخ مهندسی و فناوری: نوعی از مواجهه با تاریخ در رشته و حرفه معماری، مطالعه تاریخ تحول فنون به‌کاررفته در معماری از گذشته تا به امروز است. شناخت تاریخ معماری ایران در رابطه با معماری، نیازمند شناخت تاریخ مهندسی و فناوری در این سرزمین است.

- تاریخ هنر و معماری: یکی از شاخه‌های تاریخ در ارتباط با معماری، آشنایی با تاریخ هنر و معماری است که دربرگیرنده ریشه‌ها، مبانی نظری و تحولات هنر و معماری در گذشته یک سرزمین است.

جغرافیا: هر قوم و ملتی با فرهنگ خاص خود، در زیستگاهی طبیعی زندگی می‌کند و بیگمان ویژگی‌های محیط بر شکل زندگی انسان‌ها تأثیرگذار است. زندگی انسان تحت تأثیر دو بعد مکان (جغرافیا) و زمان (تاریخ) است و باورها (جهان‌بینی) بر مجموعه این دو بعد سایه می‌اندازد (حجت، ۱۳۸۲، ۲۹). جغرافیا جزء آن دسته از متغیرهای تأثیرگذار بر فرهنگ است که در طول زمان کمابیش ثابت می‌ماند.

سید محمد بهشتی فرهنگ را به درختی تشبیه می‌کند که ریشه، تنه، شاخ، برگ و میوه دارد و ویژگی‌های محیطی و طبیعی را که در طول زمان دچار تفاوت جدی نمی‌شود می‌توان در حکم ریشه درخت دانست (بهشتی، ۱۳۸۹، ۱۳). اقلیم و آب‌وهوا، زمین و خصوصیات آن، کیفیت منابع طبیعی، فرصت‌ها و محدودیت‌های ناشی از محیط طبیعی از قبیل دسترسی به منابع آب یا قرارگیری در محل تقاطع راه‌ها، بدون شک در نوع معیشت و فرهنگ هر مکان اثر می‌گذارد. پس روشن است که مطالعه ویژگی‌های طبیعی سرزمین همواره از مهم‌ترین راه‌های پی بردن به ویژگی‌های پایدار فرهنگی هر قوم است.

جغرافیای یک سرزمین را می‌توان در سه شاخه جغرافیای طبیعی، جغرافیای انسانی و جغرافیای زیست‌محیطی مطالعه کرد که در حوزه شرایط اقلیمی، عناصر و ویژگی‌های محیط طبیعی، منابع بالقوه سرزمین، کیفیت و نحوه تعامل انسان با محیط‌زیست و ویژگی‌های انسانی متأثر از شرایط جغرافیایی بر معماری یک سرزمین تأثیرگذار است. بر این اساس، می‌توان موضوعات مؤثر بر معماری در حوزه جغرافیا را چنین تعریف کرد:

- شرایط اقلیمی: یکی از مباحث روز معماری، توجه به همسازی آن با طبیعت و حفاظت از محیط‌زیست و کاهش اتلاف منابع طبیعی از راه بهره‌گیری از انرژی‌های تجدیدپذیر است. توجه به این موارد از راه شناخت موقعیت اقلیمی بستر طرح و محدودیت‌ها و امکانات آن حاصل می‌شود.

- عناصر و ویژگی‌های طبیعی زمین: شناخت عناصر محیط‌زیست طبیعی از جمله خاک و بستر فیزیکی، آب و جریان‌های آبی، گیاهان و پوشش‌های گیاهی از عوامل مهم دستیابی به معماری مطابق بستر طبیعی سرزمین تلقی می‌شود. معماری همچنین متأثر از ظرفیت‌هایی است که در مقیاس کلان (منطقه و شهر و حوزه جغرافیایی) نهفته است.

- منابع بالقوه سرزمین: یکی از شاخه‌های حوزه جغرافیا که مستقیماً با معماری یک سرزمین مرتبط است، منابع و ظرفیت‌های بالقوه یا به عبارتی مصالح بوم‌آورد آن سرزمین است که آشنایی با آن، اهمیت زیادی در ایجاد معماری منطبق با بستر جغرافیایی دارد.

- نحوه تعامل انسان با محیط‌زیست طبیعی: توجه به راهکارهای اقلیمی و همچنین تطابق معماری با شرایط طبیعی هر منطقه، الگوی مناسبی برای آموختن طراحی در این سرزمین محسوب می‌شود.

- جغرافیای انسانی: جغرافیای انسانی متوجه بررسی الگوها و فرایندهایی است که برهم‌کنش انسان با محیط‌های مختلف را شکل می‌دهد که شامل جنبه‌های انسانی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است.

تدوین سرفصل‌های تفصیلی فرهنگ در آموزش معماری

بر اساس سه مؤلفه جهان‌بینی و باورها، تاریخ و جغرافیا و موضوعات زیرمجموعه آنها که بر معماری تأثیر گذارند، می‌توان سرفصل‌هایی تفصیلی تعیین کرد که در دروس و برنامه‌های مختلف آموزش معماری می‌توان به آنها پرداخت و بدین ترتیب توجه به مؤلفه‌های فرهنگ در برنامه آموزشی را تأمین کرد. تدوین این سرفصل‌ها که در جدول ۲ بیان شده است، امکان مقایسه و بررسی تأثیرگذاری بر سرفصل‌های آموزش معماری بیشتر فراهم می‌کند.

جدول ۱. تطبیق سرفصل‌های اصلی دروس پایه در برنامه آموزش پایه سه دانشگاه اصلی کشور و جمع‌بندی سرفصل‌های دروس پایه

سرفصل‌های تفصیلی فرهنگ در آموزش معماری	مؤلفه‌های فرهنگ و موضوعات زیرمجموعه	جهان‌بینی
بررسی مصداق‌هایی از چگونگی تأثیر دین بر شکل‌گیری آثار معماری (از کل تا جزء، از عملکرد تا فرم، از فضا تا تزئینات)	رابطه ادیان و معماری	تأثیر ادب‌ورسوم بر معماری
بررسی مصداق‌های از نحوه تأثیر آداب‌ورسوم جامعه بر شکل‌گیری معماری (از کل تا جزء، از عملکرد تا فرم، از فضا تا تزئینات)	تأثیر نوع جهان‌بینی بر معماری	تأثیر تاریخ تحولات فرهنگی و اجتماعی بر معماری
بررسی سیر تحولات سیاسی در سرزمین و رابطه آن با تحولات معماری، تحولات فضا، فرم، عملکرد، تزئینات	تأثیر تاریخ تحولات سیاسی بر معماری	تأثیر تاریخ مهندسی و فناوری بر معماری
بررسی سیر تحولات فرهنگی و اجتماعی و رابطه آن با تحولات شکل‌گیری معماری، تحولات فضا، فرم، عملکرد، تزئینات	تأثیر تاریخ تحولات فرهنگی و اجتماعی بر معماری	تأثیر تاریخ هنر و معماری
بررسی سیر تحولات فناوری مهندسی و راهکارهای مهندسی در ساخت و طراحی و تأثیر آن بر فرم‌ها در هر دوره	تأثیر تاریخ مهندسی و فناوری بر معماری	بررسی ساختارهای هندسی فضاهای معماری، پلان‌های معماری، نقوش و تزئینات، عناصر کالبدی معماری و سیر تحول آنها
بررسی رابطه تاریخ هنر و معماری با شکل آثار معماری و تحول آن تا دوره معاصر	تأثیر تاریخ هنر و معماری	تأثیر شرایط اقلیمی بر معماری
بررسی ساختارهای هندسی فضاهای معماری، پلان‌های معماری، نقوش و تزئینات، عناصر کالبدی معماری و سیر تحول آنها	تأثیر شرایط اقلیمی بر معماری	تأثیر عناصر و ویژگی‌های طبیعی زمین بر معماری
بررسی خصوصیات اقلیمی در مناطق مختلف سرزمین	تأثیر شرایط اقلیمی بر معماری	تأثیر منابع بالقوه سرزمین بر معماری
بررسی عوامل خاص تأثیرگذار بر معماری در هر اقلیم	تأثیر شرایط اقلیمی بر معماری	نحوه تعامل انسان با محیط‌زیست طبیعی
بررسی مصداق‌های معماری در هر حوزه اقلیمی	تأثیر شرایط اقلیمی بر معماری	جغرافیای انسانی
بررسی خصوصیات طبیعی زمین تأثیرگذار بر معماری	تأثیر شرایط اقلیمی بر معماری	
بررسی مصداق‌هایی از نحوه رابطه میان بستر طبیعی و معماری از کالبد تا فضا، از فرم تا عملکرد	تأثیر شرایط اقلیمی بر معماری	
بررسی منابع و مصالح خاص هر منطقه از سرزمین بر معماری آن منطقه	تأثیر منابع بالقوه سرزمین بر معماری	
بررسی مصداق‌های معماری از منظر رابطه میان مصالح بوم‌آورد و معماری	تأثیر منابع بالقوه سرزمین بر معماری	
بررسی مصادیق معماری از منظر راهکارهای به‌کاررفته در تطابق معماری با محیط‌زیست	نحوه تعامل انسان با محیط‌زیست طبیعی	
بررسی رابطه میان عوامل طبیعی و راهکارهای انسانی در تعامل با آنها	نحوه تعامل انسان با محیط‌زیست طبیعی	
بررسی رابطه میان ساختارهای اجتماعی و انسانی در هر منطقه با اصول شکل‌گیری معماری در آن منطقه بر اساس بررسی مصداق‌ها	جغرافیای انسانی	

این بررسی لازم است تا وجه کاربردی موضوعات فرهنگی مرتبط با معماری در آموزش معماری یا به عبارتی سرفصل‌های تفصیلی فرهنگ در آموزش معماری تبیین شود که به‌اختصار در جدول ۲ ارائه شده است؛ بنابراین محتوای سرفصل‌های اصلی آموزش پایه را متناسب با سرفصل‌های تفصیلی فرهنگ در آموزش معماری، از منظر امکان توجه مؤلفه‌های فرهنگ می‌توان بار دیگر موردبررسی قرار داد. (جدول ۳)

بررسی امکان و ظرفیت توجه به مؤلفه‌های فرهنگ در آموزش پایه طراحی معماری

در آموزش معماری، هر یک از این عوامل در سرفصل یا مجموعه‌ای از سرفصل‌ها قابل توجه‌اند. در این بخش تلاش می‌شود تا با بررسی محتوای هر یک از سرفصل‌های اصلی آموزش پایه، امکان و ظرفیت توجه به موضوعات مرتبط با مؤلفه‌های فرهنگ بررسی شود. پیش از

جدول ۳. بررسی امکان توجه به مؤلفه‌های فرهنگ و موضوعات زیرمجموعه آنها در سرفصل‌های اصلی آموزش پایه طراحی

مؤلفه‌های فرهنگ	موضوعات مرتبط با معماری	سرفصل‌های تفصیلی فرهنگ در آموزش معماری	بیان ترسیمی فنی و رلوه	پیشن ترسیمی با دست آزاد و ارائه	آشنایی با انواع مصالح و ماکت‌سازی	هندسه	پروژه‌پیش و خلاقیت هنری خلاقیت	مفاهیم انتزاعی	تحلیل و نقد	طراحی معماری	مطالعات محیط و بستر	کاربرد نرم‌افزارها	سازه و مباحث فنی	بازدید و سفر	امتیازبندی موضوعات مرتبط با مؤلفه‌های فرهنگ (از ۱ تا ۱۲)
پایه اول و دوم	رابطه ادیان و معماری	بررسی مصداق‌هایی از چگونگی تأثیر دین بر شکل‌گیری آثار معماری (از کل تا جزء، از عملکرد تا فرم، از فضا تا تزئینات)	*	*			*	*	*	*				*	۶
	آداب و رسوم و معماری	بررسی مصداق‌های از نحوه تأثیر آداب و رسوم جامعه بر شکل‌گیری معماری (از کل تا جزء، از عملکرد تا فرم، از فضا تا تزئینات)	*	*			*	*	*	*				*	۵
	جهان‌بینی و معماری	بررسی مصداق‌های از چگونگی تأثیر جهان‌بینی‌های رایج در هر جامعه بر شکل‌گیری معماری (از کل تا جزء، از عملکرد تا فرم، از فضا تا تزئینات)	*	*				*	*	*				*	۵
	تاریخ تحولات سیاسی	بررسی سیر تحولات سیاسی در سرزمین و رابطه آن با تحولات معماری، تحولات فضا، فرم، عملکرد، تزئینات	*	*					*	*				*	۴
	تحولات فرهنگی و اجتماعی	بررسی سیر تحولات فرهنگی و اجتماعی و رابطه آن با تحولات شکل‌گیری معماری، تحولات فضا، فرم، عملکرد، تزئینات	*	*					*	*				*	۴
پایه سوم	تاریخ مهندسی و فناوری	بررسی سیر تحولات فناوری مهندسی و راهکارهای مهندسی در ساخت و طراحی و تأثیر آن بر فرم‌ها در هر دوره	*	*			*	*	*	*		*	*	*	۷
	تاریخ هنر و معماری	بررسی رابطه تاریخ هنر و معماری با شکل آثار معماری و تحول آن تا دوره معاصر آشنایی با ساختارهای هندسی فضاهای معماری، پلان‌های معماری، نقوش و تزئینات، عناصر کالبدی معماری و سیر تحول آنها	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۰

ادامه جدول ۳. بررسی امکان توجه به مؤلفه‌های فرهنگ و موضوعات زیرمجموعه آنها در سرفصل‌های اصلی آموزش پایه طراحی

مؤلفه‌های فرهنگ	موضوعات مرتبط با معماری	سرفصل‌های تفصیلی فرهنگ در آموزش معماری	بنیان ترسیمی فنی و رلوه	بنیان ترسیمی با دست آزاد و ارائه	آشنایی با انواع مصالح و ماکت‌سازی	هندسه	پرورش پیش و خلاقیت هنری خلاقیت	مفاهیم انتزاعی	تحلیل و نقد	طراحی معماری	مطالعات محیط و بستر	کاربرد نرم‌افزارها	سازه و مباحث فنی	بازدید و سفر	امتیازبندی موضوعات مرتبط با مؤلفه‌های فرهنگ (از ۱۲)
جغرافیا	شرایط اقلیمی	بررسی خصوصیات اقلیمی در مناطق مختلف سرزمین	*						*	*	*	*	*	۵	
	عناصر و ویژگی‌های طبیعی زمین	بررسی عوامل خاص تأثیرگذار بر معماری در هر اقلیم													
		بررسی مصداق‌های معماری در هر حوزه اقلیمی													
		بررسی خصوصیات طبیعی زمین تأثیرگذار بر معماری	*	*						*	*	*	*	*	۶
		بررسی مصداق‌هایی از نحوه رابطه میان بستر طبیعی و معماری از کالبد تا فضا، از فرم تا عملکرد													
	منابع بالقوه سرزمین	بررسی منابع و مصالح خاص هر منطقه از سرزمین بر معماری آن منطقه	*	*	*				*	*	*	*	*	۶	
		بررسی مصداق‌های معماری از منظر رابطه میان مصالح بوم‌آورد و معماری													
	نحوه تعامل انسان با محیط زیست طبیعی	بررسی مصادیق معماری از منظر راهکارهای به کار رفته در تطابق معماری با محیط زیست	*	*			*		*	*	*	*	*	۸	
		بررسی رابطه میان عوامل طبیعی و راهکارهای انسانی در تعامل با آنها													
	جغرافیای انسانی	بررسی رابطه میان ساختارهای اجتماعی و انسانی در هر منطقه با اصول شکل‌گیری معماری در آن منطقه بر اساس بررسی مصداق‌ها	*						*	*	*	*	*	۵	
		امتیازبندی سرفصل‌های دروس پایه (از ۱۲)	۹	۱۲	۱	۱	۴	۱	۱۲	۱۰	۵	۱	۳	۱۲	

به صورت ماتریسی رابطه میان موضوعات فرهنگی مرتبط با معماری یا سرفصل‌های تفصیلی فرهنگ و سرفصل‌های دوره پایه بررسی شده است و در هر یک از سرفصل‌های دروس پایه امکان توجه به یکی از

بر اساس آنچه گفته شد، امکان توجه به مؤلفه‌های فرهنگ یا سرفصل‌های تفصیلی فرهنگ در آموزش معماری را در سرفصل‌های اصلی دروس پایه در جدول ۳ بررسی شده است. در این جدول،

طبیعی» و «تاریخ فنی و مهندسی» بیش از سایر موضوعات ظرفیت توجه وجود دارد. با این حال، همه سرفصل‌های فرهنگ یا به عبارتی همه موضوعات ذیل مؤلفه‌های فرهنگ در آموزش دوره پایه قابل طرح و تمرین‌اند و باید در برنامه‌ریزی دوره پایه و تنظیم تمرین‌های مرتبط به‌دقت مورد توجه قرار گیرند. با بهره‌گیری از نتایج این پژوهش در جهت تنظیم دقیق محتوای تمرین‌های پایه طراحی، علاوه بر پرورش معماران منطبق بر فرهنگ ایرانی، می‌توان در دانشگاه‌های مختلف سراسر کشور، امکان تربیت معماران آشنا به فرهنگ بومی را نیز پایه‌ریزی کرد.

اگر هر یک از سرفصل‌های دوره پایه از منظر توجه به موضوعات فرهنگی مرتبط با معماری بازنگری شود، می‌توان در قالب تمرین‌های هدفمندی میزان توجه به فرهنگ ایرانی را در دوره پایه افزایش داد: بیان ترسیمی فنی و رُله: در حوزه ترسیم فنی، جهت آشنایی دانشجویان با نمونه‌های ارزشمند معماری سرزمین، می‌توان تمرین‌های لازم را مبتنی بر ترسیم نقشه‌ها و پرسپکتیوهای فنی از بناهای ارزشمند تنظیم و طراحی کرد. در حوزه رله یا برداشت از بناها نیز می‌توان نمونه‌هایی از بناهای بالارزش فرهنگی را به‌عنوان تمرین معرفی کرد تا دانشجویان ضمن آشنایی با فنون برداشت، با بناهای بالارزش نیز آشنا شوند.

بیان ترسیمی با دست‌آزاد و ارائه گرافیکی: در حوزه ترسیم با دست‌آزاد، دانشجویان مهارت ترسیم با دست‌آزاد را چه برای ترسیم کروکی از بنا و محیط موجود و چه بیان آنچه در ذهن طراحی می‌کنند فرامی‌گیرند. ترسیم با دست‌آزاد برای ترسیم کروکی به دانشجویان کمک می‌کند تا بدون واسطه با محیط و عناصر موجود در آن ارتباط برقرار کنند و از آن بیاموزند. در فرایند این آموزش می‌توان دانشجویان را تشویق کرد تا از معماری و بافت‌های واجد ارزش ترسیم کنند و این تمرین‌ها فرصت مناسبی برای آنها فراهم می‌کند تا علاوه بر کالبد معماری، آداب‌ورسوم، طبیعت و عوامل جانبی تأثیرگذار بر معماری را نیز دریابند.

آشنایی با انواع مصالح و ماکت‌سازی: در این سرفصل می‌توان علاوه بر آشنا کردن دانشجویان با مصالح بوم‌آورد، به روش‌های ساختی که توسط صنعتگران بومی سرزمین مورد استفاده بوده است اشاره کرد. از برخی از این فنون در ساخت ماکت‌ها می‌توان استفاده کرد. همچنین اجرای اجزای معماری در مقیاس واقعی و با روش‌های فنی بومی می‌تواند دانشجویان را هم با مصالح و هم با روش‌های ساخت بومی آشنا سازد.

موضوعات فرهنگی مرتبط با علامت‌گذاری شده است. در این مرحله نیز از روش دلفی برای جمع‌بندی آرای هشت نفر از اساتید دوره پایه طراحی معماری (در سه دانشکده مورد مطالعه) استفاده شده است. ماتریس فوق به‌صورت خالی در اختیار اساتید قرار داده شده و از آنها خواسته شده تا علامت‌گذاری کنند. پس از گردآوری و جمع‌بندی آراء ایشان، جدول ۳ نهایی شده است. اگر هر علامت به‌منزله ۱ امتیاز تلقی شود، در هر سطر از موضوعات فرهنگی مرتبط با معماری و در هر ستون از سرفصل‌های پایه می‌توان مجموع امتیازها را محاسبه کرد. از آنجاکه تعداد سرفصل‌های دوره پایه ۱۲ و موضوعات فرهنگی مرتبط با معماری نیز ۱۲ است، مجموع امتیازها در هر سطر یا ستون از ۱۲ محاسبه می‌شود. بدین ترتیب می‌توان سرفصل‌هایی از دوره پایه که بیشترین ظرفیت را برای پرداختن به موضوعات فرهنگی دارند شناسایی کرد. همچنین آن دسته از موضوعات فرهنگی که بیشتر می‌توان در دوره پایه به آنها پرداخت مشخص می‌شوند.

نتیجه‌گیری

بر اساس تعاریف موجود از فرهنگ و جوه آن، می‌توان مؤلفه‌های فرهنگ را جهان‌بینی، تاریخ، جغرافیا دانست که در ذیل هر یک مجموعه‌ای از موضوعات قابل تعریف است که بر معماری تأثیرگذار است. از این موضوعات می‌توان سرفصل‌های تفصیلی فرهنگ در آموزش معماری را استخراج کرد. بررسی سرفصل‌های آموزش دوره پایه و محتوای آنها نشان می‌دهد که با وضعیت فعلی سرفصل‌های موجود نیز امکان توجه به مؤلفه‌های فرهنگی تقریباً در همه سرفصل‌های آموزش پایه وجود دارد.

جدول ۳ نشان می‌دهد که در همه سرفصل‌های دروس پایه کمابیش امکان توجه به مؤلفه‌های فرهنگ یا موضوعات زیرمجموعه آن وجود دارد. از میان سرفصل‌های دوره پایه طراحی، سرفصل‌های «ترسیم فنی»، «ترسیم دست‌آزاد»، «طراحی معماری»، «تحلیل و نقد» و «بازدید و سفر» بالاترین ظرفیت را برای توجه به سرفصل‌های فرهنگ دارند و بهترین مجال برای پرداختن به مؤلفه‌های فرهنگ را فراهم می‌کنند. به همین علت باید در برنامه‌ریزی دروس پایه به‌دقت مورد توجه قرار گیرند و تمرین‌های زیرمجموعه آنها کاملاً هدفمند تنظیم شوند. با این حال در سایر سرفصل‌ها هم کمابیش فرصت اشاره به برخی موضوعات فرهنگی یا سرفصل‌های فرهنگ وجود دارد.

از میان مؤلفه‌های فرهنگ نیز سرفصل‌هایی که در حوزه تاریخ و جغرافیا طرح می‌شوند بیش از سرفصل‌های مطرح در حوزه جهان‌بینی امکان طرح و بررسی دارند. در میان موضوعات مرتبط با آموزش معماری، برای «تاریخ هنر و معماری»، «نحوه تعامل انسان با محیط

توجه به عوامل تأثیرگذار بر معماری مبتنی بر بستر فرهنگی به صورت ابتدایی آغاز شود. در تمرین‌های مرتبط با این حوزه می‌توان به تأثیر جهان‌بینی و باورها بر معماری، تأثیر تاریخ فرهنگ و هنر و مهندسی سرزمین و نیز تأثیر عوامل جغرافیایی بر معماری اشاراتی داشت و از همان نخستین تمرین‌ها دانشجویان را با نقش مؤلفه‌های فرهنگ بر معماری آشنا کرد. انتخاب هوشمندانه بستر طراحی و موضوعاتی که منبعث از فرهنگ باشند، زمینه مناسبی برای تمرین برای دانشجویان فراهم می‌کند.

مطالعات محیط و بستر: توجه به بستر طراحی و تحلیل و شناخت شرایط فیزیکی و اقلیمی آن اگرچه جزئی در دوره آموزش پایه طراحی انجام می‌شود، فرصت بسیار مناسبی برای آشنایی دانشجویان با تأثیر مؤلفه‌های فرهنگ در حوزه جغرافیا بر معماری فراهم می‌آورد.

کاربرد نرم‌افزارها: این سرفصل اگرچه تنها به افزایش مهارت دانشجویان در کاربرد نرم‌افزارهای رایانه‌ای در ترسیم و مدل‌سازی پرداخته می‌شود، می‌تواند در تمرین‌های به‌مصادق‌هایی از آثار معماری ایرانی، ترسیم نقشه‌های آنها یا مدل‌سازی آنها پرداخت.

سازه و مباحث فنی: تمرین‌های درک ایستایی و سازه و مباحث فنی می‌تواند در ارتباط با تاریخ مهندسی در ایران تدوین شود.

بازدید و سفر: بازدید از مکان‌های تاریخی و شهرها و روستاها از برنامه‌هایی است که در دوره پایه آغاز می‌شود و علی‌رغم مشکلات برگزاری آنها، نقش بسیار مهمی در آشنایی دانشجویان با بستر فرهنگی سرزمین خود دارد. می‌توان گفت تقریباً غالب مؤلفه‌های تأثیرگذار فرهنگ بر معماری را می‌توان به نحوی در سفرها و بازدیدهای هدفمند آموزشی به دانشجویان معرفی کرد. مؤلفه‌های فرهنگ در حوزه جهان‌بینی و باورها و جغرافیا از جمله مؤلفه‌هایی هستند که تنها در جریان ارتباط مستقیم دانشجویان با جامعه و معماری در گستره فرهنگی و جغرافیایی سرزمین میسر می‌شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. فرهنگ (از: فر، پیشوند + هنگ از ریشه‌ی تنگ اوستایی) به معنای کشیدن و فرختن و نیز تعلیم و تربیت است. فرهنگ به معنی فرهنگ است که علم و دانش و ادب است (برهان). فرهنگ در لغت از ترکیب پیشوند «فر» (پیش، جلو، به‌سوی جلو) و «آهختن» (برکشیدن، بیرون کردن، برآوردن) است، به معنای «فرآوردن» یا «بالاکشیدن» یا «بیرون آوردن» که در تداول

هندسه: هندسه از جمله سرفصل‌هایی است که در دوره پایه و در خلال تمرین‌های مختلف مطرح شده و اصول آن تقویت می‌شود. استفاده از هندسه ترسیمی با تأکید بر هندسه نقوش و گره‌چینی و انتظام‌های هندسی که در هنر و معماری سرزمینمان نهادینه شده است فرصت مناسبی برای آشنایی با مفاهیم پایه و سواد بصری مبتنی بر بستر فرهنگی فراهم می‌آورد.

پرورش بینش و خلاقیت هنری: یکی از نکات کلیدی در پرورش بینش و خلاقیت هنری این است که مفهوم خلاقیت به درستی تبیین شود. در غالب مدارس و برنامه‌های آموزش معماری خلاقیت معادل نوآوری توصیف می‌شود. از این رو دانشجویان ترغیب می‌شوند تا هر چه بیشتر کارهایی بدیع بیافرینند. این نوع تفکر منتهی به گریز از آنچه هست می‌شود، یا به عبارتی گریز از ریشه‌ها و سنت‌ها و هر آنچه پیش‌تر ارزشمند تلقی می‌شده است. این در حالی است که خلاقیت در فرهنگ ایرانی نه لزوماً به معنای بدعت که به معنای خلق هر چیزی به بهترین وجه است و چنین تعریفی از خلاقیت به معنای رجوع به گذشته و کشف راه‌هایی است که در هر دوره هنرمندان برای خلق آثار هنری خود یافته‌اند. در این راستا بخشی از تمرین‌های پرورش خلاقیت نیازمند تأسی از آثار هنرمندان، به معنای کشف راه خلقت و اکتشاف است. آشنایی با تاریخ هنر و تاریخ هنر مهندسی، آشنایی با نحوه تعامل انسان‌ها با محیط‌زیست از جمله موضوعاتی‌اند که در خلال تمرین‌های پرورش خلاقیت می‌تواند دانشجویان را با تجربه پیشینیان و معاصران سرزمین خود آشنا کند و الگوهایی مناسب در این راستا در اختیارشان قرار دهد.

مفاهیم انتزاعی: مفاهیم انتزاعی و کاربرد آن در هنر و معماری که در دوره آموزش پایه تمرین می‌شود، می‌تواند با افزایش توجه به الگوها و فرم‌های بصری مبتنی بر نقوش در هنر ایرانی مانند سفال، قالی و گلیم و تزئینات معماری ایرانی تعریف و تمرین شود.

تحلیل و نقد: تحلیل موضوعات مختلف از جمله مهارت‌های مهمی است که در آموزش پایه معماری مورد توجه قرار می‌گیرد. تمرین‌های مبتنی بر تحلیل آثار معماری ایرانی از منظر مبانی شکل‌گیری فرم، ساختار، عملکرد، بستر و معنا فرصت بسیار مناسبی برای پرداختن به تأثیر مؤلفه‌های فرهنگ بر معماری فراهم می‌آورد.

طراحی معماری: آشنایی با طراحی و عوامل مؤثر بر آن که به‌طور مختصری در دوره پایه آغاز می‌شود فرصت مناسبی را فراهم می‌کند تا

معنای علم و دانش، ادب، آموزش و پرورش و تعلیم و تربیت یافته و گویا در زراعت نیز متداول بوده است (نجارنجفی ۱۳۹۱، ۱۹).

2. Culture

۳. این سند در راستای سند چشم‌انداز ملی ایران افق ۱۴۰۴ تنظیم شده و در واقع بخش فرهنگی سند چشم‌انداز ملی است که حاکم بر همه اسناد بخشی همچون سند جامع علمی کشور، سند تعلیم و تربیت و... است و نسبت به سایر اسناد، فرادستی و حاکم بر آنهاست. پیش‌نویس نقشه مهندسی فرهنگی در بیش از ۱۵۰ جلسه شورای مهندسی فرهنگی بحث و بررسی شد و در نهایت شورای عالی انقلاب فرهنگی در ۳۳ جلسه، سند نقشه مهندسی فرهنگی را بررسی و در جلسه هفتادوسویکم مورخ ۱۳۹۱/۱۲/۱۵ به تصویب نهایی رسانید.

۴. به‌طور خلاصه می‌توان مهم‌ترین خصایص جهان‌بینی ایرانی را چنین برشمرد: اعتقاد به عالم معنا و تعامل آن با عالم صورت، اعتقاد به اصالت روح و اهمیت حیات جاویدان، ارتباط معنویت با تمام شئون حیات، آمیختگی تعقل و زیبایی و منطق و شعر، تمایز و تعادل میان درون و بیرون و استقلال فرهنگ در عین جهانی بودن و پذیرش عوامل جدید (نصر ۱۳۸۶، ج. ۱ و ۲).
 ۵. یکی از ویژگی‌های فرهنگ ایران این است که همیشه میان عالم معنوی و مادی تفاوت قائل بوده است. این درون‌نگری و امتیاز و ارتباط ذاتی بین ظاهر و باطن امور از دیرزمان از خصایل فرهنگ ایرانیان بوده و در شیوه رفتار آنان با یکدیگر و برداشت از گفتار و پندار دیگران و نحوه بیان اندیشه و آفرینش آثار هنری، عمیق‌ترین اثر را از خود به جای گذاشته است (نصر، ۱۳۸۶، ج. ۱، ۷۳۹-۷۴۰). چنین اعتقادی بر نگاه ایرانیان به طبیعت نیز اثرگذار بوده است. مردمان ایران زمین چه در دروان باستانی و چه در عصر اسلامی، آسمان و زمین و کوه و دشت و بیابان و دریا را نه فقط جوانب گوناگون عالم طبیعت و عنصر لازم برای حیات انسان دانسته‌اند، بلکه آنها را پیوند معنوی میان عالم طبیعت و انسان در نظر آورده‌اند (همان، ۷۴۰-۷۴۲). انسان باید بتواند تفکر و تامل درباره طبیعت را به‌عنوان آیینی که واقعیت بالاتری را منعکس می‌سازد بیاموزد. در غیر این صورت طبیعت را تنها به‌عنوان موجودی که قابل دست بردن و تحت سلطه درآوردن است مطالعه می‌کند و قادر به شناخت و فهم آن به‌معنای واقعی نخواهد بود (نصر، ۱۳۸۴، ۱۰۸-۱۲۶).

۱- فهرست مراجع

۱. اسلامی ندوشن، محمدعلی. (۱۳۴۹ الف). بودن یا نبودن فرهنگ (۲). یغما، ۲۶۲، ۱۹۳-۱۹۹.
۲. اسلامی ندوشن، محمدعلی. (۱۳۴۹ ب). بودن یا نبودن فرهنگ (۳). یغما، ۲۶۳، ۲۵۷-۲۶۳.
۳. اسلامی ندوشن، محمدعلی. (۱۳۵۱). بر زمین نالستوار فرهنگ. نگین، ۸۴، ۸۵.

۴. اسلامی ندوشن، محمدعلی. (۱۳۹۰). *ایران و تنهائیش*. تهران: شرکت سهامی انتشار.

۵. اسلامی، سیدغلامرضا؛ و قدسی، مهرنوش. (۱۳۹۲). رویکردی اسلامی به طراحی مدل ساختارمند نظام آموزش معماری. *کیمیای هنر*، ۷، ۷۹-۹۶.
 ۶. آشوری، داریوش. (۱۳۸۰). *تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ*، تهران: آگاه.
 ۷. بهشتی، سیدمحمد. (۱۳۸۹). *هویت و مهندسی ایرانی*. آیین، ۲۸ و ۲۹، ۱۵-۵.

۸. حجت، مهدی. (۱۳۸۲). *میزگرد هنر و فرهنگ. نامه فرهنگ*، ۵۰، ۲۰-۳۹.
 ۹. حجت، مهدی. (۱۳۸۶). *سنت در معماری: هم اصیل، هم به‌روز*. آبادی، ۵۴، ۱۲۸-۱۳۳.

۱۰. حجت، مهدی. (۱۳۸۷). *هویت در معماری، آشیانی برای مرغ باغ ملکوت*. آیین خیال، ۹، ۸۴-۸۸.

۱۱. دانشکده معماری دانشگاه تهران. (۱۳۹۱). *مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی مهندسی معماری*، تهران.

۱۲. دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی. (۱۳۸۴). *مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی مهندسی معماری*، تهران.

۱۳. شورای عالی انقلاب فرهنگی. (۱۳۹۲). *نقشه مهندسی فرهنگی*، بازیابی ۲۵ بهمن، ۱۳۹۶، از <http://mf.farhangoeelm.ir>

۱۴. شورای عالی برنامه‌ریزی هنر. (۱۳۷۷). *مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی مهندسی معماری*، تهران: وزارت علوم و آموزش عالی.

۱۵. شهیدی، محمدشریف؛ بمانیان، محمدرضا؛ و یالپانیان، مهزاد. (۱۳۸۷). *نقش پژوهش در فرایند آموزش طراحی معماری*، *هویت شهر*، ۲، ۸۱-۹۴.

۱۶. غریب‌پور، افرا؛ و توتونچی مقدم، مارال. (۱۳۹۴). *بازنگری تطبیقی برنامه آموزش پایه طراحی در دوره کارشناسی معماری*، *هنرهای زیبا معماری و شهرسازی*، ۲۰ (۴)، ۵۹-۷۲.

۱۷. غریب‌پور، افرا؛ و توتونچی مقدم، مارال. (۱۳۹۵). *ارزیابی برنامه‌های آموزش معماری دوره کارشناسی در ایران از منظر توجه به مؤلفه‌های فرهنگی*، *مطالعات معماری ایران*، (۱۰)، ۱۴۱-۱۶۰.

۱۸. فیضی، محسن؛ و اسدپور، علی. (۱۳۹۲). *تحلیل محتوای سرفصل دروس معماری منظر مبتنی بر نگرش سیستمی در آموزش و طراحی منظر*، *معماری و شهر پایدار*، ۱ (۱)، ۴۳-۵۳.

۱۹. گلابچی، محمود؛ و وفامهر؛ شاه‌رودی. (۱۳۸۲). *بررسی و ارزیابی آموزش دروس فن ساختمان در رشته معماری*، *دومین همایش آموزش معماری*، تهران: دانشگاه تهران. *دانشکده هنرهای زیبا*، ۱۹۳-۲۱۸.

۲۰. مردمی، کریم؛ و محمد مرادی، اصغر. (۱۳۸۷). *الزامات ارزش‌گذاری به میراث فرهنگی در آموزش معماری*، *نشریه بین‌المللی علوم مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران*، *ویژه‌نامه مهندسی معماری و شهرسازی*، ۱۹ (۶)، ۱۹-۲۶.

- ۱۰۵-۱۱۰. بومی در آموزش معماری امروز. مسکن و محیط روستا، ۱۳۷، ۱۷-۳۶.
۲۱. مظفر، فرهنگ؛ حسینی، باقر؛ و عبدمجیری، امین. (۱۳۹۱). فرهنگ در پژوهش‌های معماری. مسکن و محیط روستا، ۱۳۸، ۲۹-۳۸.
۲۲. معظمی، منوچهر. (۱۳۹۱). فرهنگ و معماری: تبیین مؤلفه‌های فرهنگی مؤثر بر معماری ایران در دوره معاصر. رساله جهت دریافت درجه دکتری. تهران: دانشگاه تهران. پردیس هنرهای زیبا. دانشکده معماری.
۲۳. مهدوی‌پور، حسین؛ و جعفری، عاطفه. (۱۳۹۱). جایگاه دانش و صنعت بومی در آموزش معماری امروز. مسکن و محیط روستا، ۱۳۷، ۱۷-۳۶.
۲۴. نجارنجفی، الناز. (۱۳۹۱). تربیت و عمارت: آموزش معماری با تأمل در مفهوم فرهنگ نزد قدما. آموزش مهندسی ایران. سال چهاردهم. ۵۶، ۱۷-۳۵.
۲۵. نصر، سید حسین. (۱۳۸۶). معرفت جادوان. جلد ۱ و ۲. زیر نظر و به اهتمام حسن حسینی. تهران: مهر نیوشا.
۲۶. نصر، سید حسین. (۱۳۸۴). انسان و طبیعت، بحران معنوی انسان متجدد. ترجمه عبدالرحیم گواهی. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

Evaluating The Possibility Of Paying Attention To The Components Of Culture In Architectural Basic Design Education

*Afra Gharibpour**, Assistant Professor, School of Architecture, College of Fine Arts, University of Tehran.

Abstract

Architectural profession and education are procedures deeply based on cultural circumstances in a country. In Iran, one of the major goals of architectural education must be educating architects who know their country and culture well, and are able to do architecture based on cultural and local acquaintances. Architectural Basic Design Education consisting of some courses, lasts just for three semesters, but has a very fundamental role in training architecture students based on cultural and local acquaintances. Accordingly, educating students in relation to their culture, must be conducted in a way that the graduated young architects can solve the regional-vernacular problems of their country and can design generously in the cultural context. Thus, the significant question of this research is that the current basic design curriculum in schools of architecture of Iran to what extent have the capacity of considering the elements of culture and how it is possible to design programs considering the cultural subjects in the context of the current curriculum. This investigation is conducted in two main steps; the first step consists of investigating the curriculum of Basic Design Education in the undergraduate studies of architecture in Iran. Although all architectural schools in Iran follow the undergraduate program of architecture, approved by High Council of Programing in Ministry of Science and Higher Educations, The main schools have the opportunity to do some changes in their programs. Therefore, the curricula of Basic Design education in three main schools of architecture of Iran are selected to be studied; University of Tehran (consisting of two separate curricula in two Ateliers, 5 and 6), Shahid Beheshti University, and Iran University of Science and Technology. This investigation shows up four different syllabi for basic design studies which are mostly so similar. Comparing these syllabi determines twelve main subjects for basic design education which has been concerned as the main subjects for current research. The second step is dedicated to studying the definition of 'culture', and the components of culture based on ideas and notions of cultural theoreticians in Iran. According to this study, Iranian culture has three major components which are 'world-view and believes', 'history' and 'geography'. Each of these three components of Iranian culture consists of different subjects which can impact architecture. So, to do architecture in correspondence with cultural context, it is necessary to be familiar with these factors in the field of each cultural element.

In final part, the syllabi of Basic Design Education is revised based on the practical detailed syllabi of culture which is determined according to the cultural subjects relevant to architecture. This revision is deducted through the Delphi method, questioning eight professors of Basic Design studios. The result shows that almost in all twelve syllabi of Basic Design Education, potential for considering the cultural components and the relevant subjects exist. Amongst Basic Design syllabi, some have higher capacity for considering cultural subjects. Thus by a precise editing of projects in Basic Design courses, architectural education can be formed more closely to the cultural fundamentals.

Keywords: Architectural Education, Basic Design Syllabus, Undergraduate Studies Of Architecture, Culture, Components Of Culture.

* Corresponding Author: Email: afra.gharibpour@ut.ac.ir